

Az információs technológiai társadalom felemelkedése Indiában

Recenzió Deb Roy, Suddhabrata: *The Rise of the Information Technology Society in India : Capitalism and the Construction of a Vulnerable Workforce*. Palgrave Macmillan, 2024. p. 226 (ISBN 978-3-031-58127-4 [print] | ISBN 978-3-031-58128-1 (eBook) | DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-58128-1>) című könyvéről.

Szerzői információ

Ambrus Attila József, digitális átállásért felelős egyetemi koordinátor, Soproni Egyetem,
Egyetemi Könyvtár és Levéltár,
E-mail: ambrus.attila@uni-sopron.hu
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4406-6330>
MTMT (10023279): <https://m2.mtmt.hu/api/author/10023279>
és informatikus-könyvtáros, Pécsi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár és
Tudásközpont
E-mail: ambrus.attila@lib.pte.hu

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Ambrus, Attila József. „Az információs technológiai társadalom felemelkedése Indiában”.
Információs Társadalom XXVI, 2. szám (2026): 172–179.
== <https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XXVI.2026.2.11> ==

*A folyóiratban közölt művek
a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

The Rise of the Information Technology Society in India

Book review of Deb Roy, Suddhabrata: *The Rise of the Information Technology Society in India : Capitalism and the Construction of a Vulnerable Workforce*. Palgrave Macmillan, 2024. p. 226.

*All materials
published in this journal are licenced
as CC-by-nc-nd 4.0*

Suddhabrata¹ könyve az indiai informatikai (IT) társadalom felemelkedését vizsgálja, különös tekintettel a szektor dolgozóinak kizsákmányolására. A mű egy kritikus feltárást kínál a globális információs társadalomról, amelyet India virágzó IT-szektorának szemszögéből vizsgál, és mélyreható elemzést nyújt az információs kor társadalmi, gazdasági és politikai következményeiről egy sajátos, mégis globálisan releváns kontextusban. A szerző könyve részletes interjúk alapján mutatja be az egyéni tapasztalatokat és intézményi viszonyokat.

Az informatikai szektor felemelkedése Indiában és a neoliberalizmus hatása

India az informatikai szektor globális központjává vált, amely kulcsszerepet játszott India nemzetközi identitásának kialakításában. A szektor az 1990-es évek elején kezdett átalakulni, miután egy Világbank-felmérés eredményei arra ösztönözték az országot, hogy versenyképesebbé váljon a szoftveriparban. Az indiai IT-szektor sikerének egyik kulcsa a nagy számú, alacsony bérekért dolgozni hajlandó mérnökök voltak, akik jelentős költségelőnyt biztosítottak a globális vállalatok számára. A magánszektor, amelynek az IT-szektor az egyik fő motorja, alapvető szerepet játszik India gazdasági növekedésében. Számos tényező, mint az olcsó adatátvitel, a műszaki képzés terjedése és a speciális gazdasági övezetek (SEZ²) és szoftvertechnológiai parkok (STPI³) használata hozzájárult a szektor növekedéséhez. A középosztálybeli szakemberek jelentős szerepet játszottak a neoliberális átalakulásban, és az ország gazdasági felemelkedésének hajtóerői voltak 1991 után. Az IT-szektor növekedése azonban együtt járt a regionális egyenlőtlenségek növekedésével és belső migrációhoz vezetett, különösen olyan városokban, mint Bangalore⁴, ahol a szektor virágozhatott.

A könyv mellett érvel, hogy az információs társadalom nem semleges, hanem összefonódik a politikával és kapitalizmussal, ahol a technológia és az információ a profitszerzés eszközei.⁵ A neoliberális gazdasági reformok és a technológiai fejlődés hozzájárulnak a munkaerő újabb típusú kizsákmányolásához és a társadalmi

¹ Suddhabrata, Deb Roy az új-zélandi Otago Egyetem szociológia, nemek közötti tanulmányok és kriminológia tanszékének doktorjelöltje. Elsősorban marxista elméletekkel foglalkozik, négy könyv és számos folyóiratcikk szerzője.

² A SEZ (Special Economic Zone) egy különleges gazdasági övezet, amelyet egy ország kormánya hoz létre azzal a céllal, hogy kedvező üzleti környezetet biztosítson a befektetők számára, például adókedvezményekkel és lazább szabályozásokkal, elősegítve a gazdasági növekedést és az exportot.

³ A STPI (Software Technology Parks of India) egy kormányzati szervezet, amely az indiai szoftver-export és IT-ipar fejlődését támogatja technológiai infrastruktúrával, adókedvezményekkel és üzleti ösztönzőkkel, különösen az exportorientált vállalatok számára.

⁴ Bangalore India déli részén, Karnataka államban található, és az ország technológiai központjaként ismert, gyakran „India Szilícium-völgye”-ként nevezik, mivel számos nemzetközi és hazai IT-cég, startup és kutatóközpont működik itt.

⁵ „Amint az infokommunikációs újítások szervesülnek a mindennapokba, a hírek és az áruk mintájára a politikai dimenzióban is erősödhet a civil mozzanat: hiába kínál látszólag sok új lehetőséget a hatalomnak is a technológia, az információ emancipatorikus természete miatt a társadalom kontrollja mégis egyre nehezebb lesz” (Z. Karvalics 2016, 87).

egyenlőtlenségek felszínre töréséhez.⁶ A neoliberalizmus térnyerésével a munkaerőpiac rugalmasabbá vált, ami a munkavállalók számára nagyobb bizonytalanságot és kiszolgáltatottságot eredményezett.

A munkaerő kizsákmányolása és a társadalmi egyenlőtlenségek

A könyv feltárja az IT-szektoron belüli különböző csoportok közötti egyenlőtlenségeket és a kizsákmányolás különböző formáit. A jól fizetett IT-szakemberek mellett a „láthatatlan munkavállalók”, mint például a takarítók és biztonsági őrök, alacsony bérekkel, rossz munkakörülményekkel és bizonytalan foglalkoztatással szembesülnek, nélkülük azonban az IT-szektor nem működhetne. Ezek a munkavállalók gyakran minimálbér alatt keresnek, embertelen, veszélyes és egészségtelen körülmények között dolgoznak, hosszú munkaidővel és túlórapénz nélkül. Munkaviszonyuk gyakran informális, szerződés nélküli, ami megfosztja őket a munkajogi védelemtől, és szóbeli, illetve fizikai bántalmazásnak is ki lehetnek téve.⁷ A társadalmi kirekesztés is sújtja őket, korlátozott társadalmi életlehetőségekkel és juttatásokkal. A munkaerőpiac szegmentációja lehetővé teszi a munkaadók számára, hogy eltérő feltételekkel alkalmazzanak munkavállalókat, ami a formális szektorban dolgozó IT-szakemberek jobb béreivel és munkakörülményeivel szemben a láthatatlan munkavállalók kizsákmányolásához vezet.

A társadalmi származás, vallás és nem szerinti társadalmi különbségek tovább súlyosbítják a munkaerő kizsákmányolását. A hátrányos helyzetű csoportokba tartozó munkavállalók, mint a muszlimok, dalitok⁸ és nők, gyakran alacsonyabb bérekért és rosszabb munkakörülmények között kénytelenek dolgozni. A dalitok diszkriminációval szembesülnek a munkahelyen, és kisebb eséllyel érnek el magasabb pozíciókat, még akkor is, ha képzetesebbek. A muszlim munkavállalók szintén kirekesztésnek és diszkriminációnak vannak kitéve a növekvő iszlámellenesség miatt. A nők a szexuális zaklatás, munkahelyi diszkrimináció és egyenlőtlen bérezés áldozatai lehetnek, és gyakran alacsonyabb beosztásba kerülnek a nemi sztereotípiák miatt, miközben

⁶ Zuboff (2019) elmélete konkrét keretet biztosít annak megértéséhez, hogy a technológiai fejlődés hogyan járul hozzá a kizsákmányolás új formáihoz és a társadalmi egyenlőtlenségekhez, globális perspektívát nyújtva az indiai IT-szektorban megfigyelt jelenségekre (Hegedűs 2019, 130).

⁷ Az indiai gig-munkavállalók egyik legjelentősebb problémája a jogi védelem hiánya. Mivel a platform-munkavállalók nem alkalmazottak, hanem független vállalkozóknak minősülnek, nem tartoznak az indiai munkajog hatálya alá, amely garantálja a minimálbért, az egészségügyi ellátást és a társadalombiztosítási védelmet a formális szektorban dolgozók számára. Ennek eredményeként a gig-munkavállalók nem élvezik ugyanazokat a jogokat, mint az alkalmazottak, ami kiszolgáltatottá teszi őket a kizsákmányolásnak és a gazdasági bizonytalanságnak. A hivatalos szerződések hiánya azt jelenti, hogy a gig-munkavállalóknak alig van munkahelyi biztonságuk, és előzetes értesítés vagy indok nélkül felmondhatják őket (Shunsuke 2024., 2–3.).

⁸ A dalitok Indiában egy társadalmilag kirekesztett és gyakran kizsákmányolt csoport, akik számos egyenlőtlenséggel és nehézséggel szembesülnek az élet különböző területein.

a családi kötelezettségek is aránytalanul nagy terhet rónak rájuk.⁹ A szerző hangsúlyozza, hogy a technológiai fejlődés nem feltétlenül csökkenti a társadalmi egyenlőtlenségeket, sőt akár mélyítheti is azokat.

A Metro Middle Class (MMC) jelensége

A könyv bemutatja a Metro Middle Class (MMC) fogalmát, amely egy új középosztályt jelöl, amelyet az információs társadalom formált. Az MMC tagjai a fogyasztásvezérelt identitással és a neoliberális politikák támogatásával jellemezhetők. Az 1980-as évek végétől kezdődő középosztálybeli migráció hozta létre az IT-központokban az állami szektor munkahelyeinek csökkenése, az egyenlőtlen fejlődés és a munkahelyek koncentrációja miatt a nagyvárosi területeken. Az MMC tagjai számára a városi térhez való elidegenedett tartozás és a vélt hatalomérzet alakítja tudatukat, ami saját marginalizálódásukhoz is hozzájárul. A fogyasztásközpontú társadalom és a városok folyamatos felújítása erősíti az MMC identitását.¹⁰

A „jóléti” stratégiák kritikája az IT-cégeknel

A könyv kritikusan elemzi az IT-vállalatok által alkalmazott jóléti stratégiák problematikusságát. Ezek a programok gyakran homogenizálóak, nem kezelik a strukturális problémákat, mint például a túlzott munkaterhelés, a stressz, a diszkrimináció és a bizonytalan munkaviszony, és nem veszik figyelembe a munkavállalók egyéni szükségleteit, társadalmi helyzetét és szubjektív tapasztalatait. Különösen probléma ez a marginalizált csoportokba tartozó munkavállalók (például dalitok, muszlimok, nők) esetében, akik egyedi kihívásokkal szembesülnek.

A jóléti stratégiák mögött gyakran a profitmaximalizálás áll, ahol a munkavállalók jóléte csak másodlagos szempont.

A vállalatok a programokkal a termelékenységét és a munkaerő megtartását szeretnék növelni. A jóléti stratégiák számszerű módszereket alkalmaznak a munkavállalók jólétének mérésére, ami hozzájárul a dolgozók áruvá alakításához, de

⁹ A nők alulreprezentáltak a gig-gazdaságban, elsősorban biztonsági aggályok, kulturális normák és a platformmunka jellege miatt, amely gyakran fizikai munkát és szabálytalan munkaidőt jelent. A gig-munka terén tapasztalható nemek közötti egyenlőtlenség tükrözi az indiai gazdasági egyenlőtlenség általánosabb mintáit, ahol a nők jelentős akadályokkal szembesülnek a munkaerőpiacra való belépéskor. A gig-gazdaság a munkaerőpiacon tapasztalható nemek közötti egyenlőtlenségeket is tükrözi és erősíti. A nők kizárása a gig-gazdaságból tovább korlátozza gazdasági lehetőségeiket és hozzájárul az Indiában tapasztalható szélesebb körű nemek közötti egyenlőtlenséghez (Shunsuke 2024, 2, 4).

¹⁰ Az MMC tagjai alapvetően elfogadják a kapitalista értékeket és a neoliberális szemléletet, ami a fogyasztásvezérelt identitásukban és a neoliberális politikák támogatásában nyilvánul meg. Az egyéni érdem és siker, a verseny, valamint a piaci viszonyok elfogadása felerősödött körökben, háttérbe szorítva a kollektív cselekvést és szolidaritást. E jelenség gyengíti a munkásmozgalmat, mivel az MMC tagjai gyakran nem azonosulnak a munkásosztállyal, és politikai passzivitás jellemzi őket. A fogyasztói társadalom vonzó számukra, még akkor is, ha a piac társadalmi ellenőrzés eszköze is lehet.

humanizálva az egyéneket. A távmunka elterjedésével ezek a stratégiák gyakran behatolnak a munkavállalók magánéletébe, megfigyelőeszközöket használva, ami veszélyezteti a munka és a magánélet egyensúlyát.¹¹ A HR-részlegek gyakran a vezetés érdekeit képviselik, nem a munkavállalókét, ami csökkenti a bizalmat és a stratégiák hatékonyságát. Emellett a jóléti stratégiák gyakran menedzseri megoldásokat kínálnak politikai és társadalmi problémákra, a strukturális egyenlőtlenségek helyett a munkavállalók egyéni felelősségére helyezve a hangsúlyt.¹²

A szakszervezetek szerepe és kihívásai

A szakszervezetek potenciálisan kulcsfontosságú szerepet játszhatnának az indiai IT-szektorban dolgozó munkavállalók jogainak védelmében és érdekeinek képviseletében. Felléphetnének a tisztességes bérekért, megfelelő munkakörülményekért, munkaidővel való visszaélések ellen és a diszkrimináció felszámolásáért. Kollektív tárgyalások révén jobb munkafeltételeket harcolhatnak ki, növelhetnék a munkavállalói tudatosságot jogaikról, és felléphetnének a társadalmi egyenlőtlenségek ellen, támogatva a hátrányos helyzetű csoportokat.

Azonban az indiai IT-szektorban a szakszervezeti aktivitás alacsony, ami számos kihívással szembesíti a mozgalmat. A munkáltatók gyakran ellenállnak a szakszervezetek megalakulásának és működésének, megfélemlítéssel, elbocsátással próbálva megakadályozni a tevékenységet. A középosztálybeli IT-munkavállalók apátiája és individualizmusa is gátat szab, mivel gyakran úgy vélik, hogy saját teljesítményük és a piaci verseny révén is elérhetik céljaikat, nem érzik a szakszervezetek szükségességét. Az osztálytudat hiánya vagy zavara is problémát jelent, mivel az IT-szektorban dolgozók egy része inkább szakembernek, menedzsernek vagy „középosztálybeli embernek” tartja magát, ami megnehezíti a kollektív identitás kialakulását és a szakszervezetekhez való csatlakozást. A hagyományos szakszervezeti módszerek, mint a sztrájk, gyakran nem hatékonyak az IT-szektorban. A szakszer-

¹¹ A felügyeleti kapitalizmus alapja a „viselkedési felesleg” (behavioral surplus), azaz minden olyan metaadat gyűjtése, amelyet az emberek digitális aktivitásaik során hagynak hátra. A recenzio részletezi, hogy a vállalatok (például a Google) hogyan használják fel ezeket az adatokat célzott reklámozásra és viselkedésmódosításra. Emellett kiemeli, hogy a monitorozó eszközök (tracking codes, cookies) révén az élet egyre több területe válik nyersanyaggá, ami behatol a magánéletbe és dehumanizálja az egyéneket, tárgyként kezelve őket. Ez a részlet Zuboff elméletével alátámasztaná, hogy az indiai IT-cégek által alkalmazott „jóléti” stratégiák keretében történő monitorozás és a dolgozók „áruvá alakítása” egy szélesebb, globális jelenség, a felügyeleti kapitalizmus része (Lásd: Hegedűs 2019, 131).

¹² A felügyeleti kapitalizmusban az egyének egyszerű viselkedésre nivellálódnak, amelyek megfigyelhetők, adatossíthatók és processzálhatók, nyersanyagként rendelődve alá a vállalatok üzleti érdekeinek. Zuboff (2019) „instrumentális hatalom”-konceptiója szerint az emberek tárggyá degradálódnak, szabadságuk pedig kiváltó okok összességévé válik, melyek szabályozhatók. A szerző az „individualitás haláláról” beszél, ahol a régi értékek (például privátszféra, társas bizalom) háttérbe szorulnak a „tökéletes információáramlás” miatt. Ez az egyén instrumentalizálása és az individualitás elhalála mélyebb elméleti magyarázatot adhat arra, hogy az indiai IT-szektorban miért helyeződik át a hangsúly az egyéni felelősségre, és miért gyengül a kollektív fellépés iránti hajlandóság a neoliberális, digitálisan vezérelt kapitalizmus keretei között (Lásd: Hegedűs 2019, 134).

vezetek megosztottsága és a jogi szabályozás korlátai is gyengítik a mozgalmat. A könyv hangsúlyozza a szakszervezetek fontosságát és új stratégiákat javasol egy változó munkaerőpiac számára, beleértve a középosztálybeli munkások megszólítását és a szolidaritás kiépítését más munkáscsoportokkal a kapitalista kizsákmányolás elleni küzdelemben.

A középosztálybeli munkások politikai passzivitása

A középosztálybeli munkások politikai passzivitása az indiai IT-szektorban sokrétű jelenség. A neoliberalizmus hatására a hangsúly az egyéni felelősségre, a piaci versenyre és a karrierépítésre helyeződött át, gyengítve a szolidaritást és a kollektív fellépés iránti hajlandóságot. Az osztálytudat hiánya vagy zavara miatt a középosztálybeli munkások nem mindig azonosulnak a munkásosztállyal és nem érzik magukat kizsákmányoltnak. A politika gyakran negatív megítéléssel bír az indiai IT-szektorban, a munkavállalók tartanak a megbélyegzéstől, állásvesztéstől vagy karrierhátránytól politikai aktivitás esetén. A szakszervezetekkel kapcsolatos negatív sztereotípiák, mint például, hogy „kommunistáknak” vagy „baloldaliaknak” tartják őket, szintén visszatartják a középosztálybeli munkásokat a csatlakozástól. A vállalatok által kínált „jóléti” programok pedig azt a látszatot kelthetik, hogy a munkáltatók gondoskodnak a munkavállalókról, csökkentve a szakszervezetek iránti igényt. A társadalmi különbségek, mint a társadalmi származás, vallás és nem szerinti megkülönböztetés, szintén befolyásolják a politikai passzivitást, mivel a hátrányos helyzetű csoportokba tartozó munkavállalók kiszolgáltatottabbak a diszkriminációnak és a megfélemlítésnek.

Összegzés és szélesebb relevancia

A „The Rise of the Information Technology Society in India” című könyv egy fontos hozzájárulás az információs társadalom témaköréhez, feltárva a kapitalizmus, a technológia és a társadalmi egyenlőtlenségek közötti komplex kapcsolatokat. A könyv nem egy pesszimista képet fest az információs társadalomról, hanem lehetőséget lát a változásra és az ellenállásra. A munkavállalók tudatosságának növelése, a szakszervezeti aktivitás ösztönzése és a társadalmi szolidaritás elengedhetetlenek a kizsákmányolás felszámolásához és egy igazságosabb információs társadalom megteremtéséhez. Elemzései és megállapításai relevánsak a globális információs társadalom szélesebb kontextusában is, és segítenek megérteni a kizsákmányolás új formáit és az ellenállás lehetőségeit. A könyv különösen hasznos lehet a nyugati társadalmak olvasói számára is, mivel rámutat a globális információs társadalom kihívásaira és a kizsákmányolás új formáira, amelyek Európában is jelen vannak, valamint segít kritikusabban szemlélni a fogyasztásorientált életmódot.

Irodalom¹³

- Hegedűs Dániel. „Felügyeleti kapitalizmus: disztópia vagy valóság?” *Információs Társadalom* XIX, 1. szám (2019): 130–137.
<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIX.2019.1.7>
- Shoshana Zuboff. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight For a Human Future At the New Frontier of Power*. New York: Public Affairs, 2019.
- Z. Karvalics László. „Információs gép és emancipációs potenciál.” *Információs Társadalom*, XVI, 1. szám (2016):85–88.
<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XVI.2016.1.9>
- Shunsuke Sato. The Rise of Digital Labor Platforms in India: Gig Economy, Labor Rights, and Economic Inequality. *Authorea*. (October 24., 2024), 1–4.
<https://doi.org/10.22541/au.172979358.85441650/v1>

¹³ A szakirodalmi felsorolásban szereplő webes hivatkozások utolsó ellenőrzési dátuma: 2025.09.10.